

DE PRAKTIJK GEPRIKT
Praktijkvoorbeelden van het
schoolonderzoek Nederlands
in het voortgezet onderwijs

praktijk:
voorbeelden

Op zoek naar doordachte en inspirerende toetsvoorbeelden voor het schoolonderzoek hebben Ellie van der Geest, Dorée de Kruijk en Lenneke Schouw, alle drie lid van de kernredactie van dit nummer, telefonisch verschillende docenten benaderd, die hun genoemd waren door vakdidactici Nederlands. Ze hebben uit de telefonische beschrijvingen die voorbeelden gekozen die hen opvielen door idee of aanpak. Dorée de Kruijk heeft in dit artikel de meest stimulerende ideeën bij elkaar gezet.

De priktelefoon

Aan een aantal vakdidactici Nederlands van Nieuwe Lerarenopleidingen en Universiteiten hebben we gevraagd ons scholen en docenten te noemen bij wie we inspirerende schoolonderzoekvoorbeelden zouden kunnen vinden. Alsof het een telefonische prikactie betrof, hebben we vervolgens in alle delen van het land in allerlei plaatsen mensen opgebeld. Om de verschillende schoolonderzoeken onderling te kunnen vergelijken, hebben we aan iedereen dezelfde vragen gesteld:

- 1 Hoe luiden school- en plaatsnaam?
- 2 Om welk schooltype gaat het?
- 3 Om welke vaardigheid gaat het?
- 4 Hoe kunnen de leerlingen zich voorbereiden op het schoolonderzoek?
- 5 Hoe wordt het schoolonderzoek afgenomen?
- 6 Wat is de situatie? Wie zijn er bij?

- 7 Hoe wordt er precies beoordeeld?
- 8 Hoe telt het cijfer van dit onderdeel mee in het geheel?
- 9 Kun je voorbeelden noemen van onderwerpen, of vragen?

Uit de praktijkvoorbeelden die we bij deze prikactie verzameld hebben, beschrijven we er hier tien. We hebben gekozen wat voor ons opvallend was. We hebben ervoor gezorgd dat alle niveaus van het voortgezet onderwijs aan bod komen. Ook in de beschrijvingen zelf hebben we slechts vermeld wat voor ons opvallend was. Als je bij het lezen nieuwsgierig wordt en je wilt beslist aanvullende informatie, dan kun je in bijlage 1 naam en adres van de betreffende docent vinden.

Weinig varianten

Na ongeveer dertig telefoongesprekken kunnen we constateren dat het SO-Nederlands vooral

op spreek- en luistergebied een aantal varianten kent. Dat kan te maken hebben met de problemen die het beoordelen van de vaardigheden spreken en luisteren altijd heeft opgeleverd. Bovendien zijn luisteren en spreken, afgezien van de spreekbeurt, betrekkelijk nieuwe leerstof in het voortgezet onderwijs. Deze vaardigheden vormen echter wel verplichte onderdelen van het schoolonderzoek Nederlands. Zowel spreken als luisteren moeten dus in het examen worden getoetst, terwijl onder de docenten/examinatoren nog verschil van mening bestaat over de onderwijsdoelen en de toetscriteria. Ook de organisatie van de lessen in spreken en luisteren levert nog problemen op, evenals de organisatie van de toetssituaties. Op allerlei scholen hebben de docenten oplossingen bedacht voor de verschillende knelpunten. Zo is er geëxperimenteerd met rollenspelletjes, beoordeling door de klas, discussies, bandopnames van een interview, beoordeling door meer docenten, en dergelijke. Voorlopig ziet het er naar uit, dat hiervan alleen de discussie en het gebruik van observatieformulieren een wat algemenere plaats in het schoolonderzoek gaan innemen.

Op de andere terreinen van het schoolonderzoek komt minder variatie voor: de voorleesbeurt, de tekstverklaring met vragen zoals op het CSE, de mondelinge literatuurbespreking in een SO-week, de repetities uit de methode, de dictees, verhalen, betogen en dergelijke komen op bijna elke school in meer of mindere mate voor. Bij onze telefonische prikactie viel op, dat dat ook geldt voor scholen waar tot en met de voor-eindexamenklas het onderwijs in andere dan klassikaal-frontale vormen gegoten wordt. Docenten kiezen bij voorkeur toetsvormen die algemeen bekend zijn, ook al sluiten ze niet meer aan bij de eraan voorafgaande onderwijsvormen. Ook de inhoud van de toetsen kan jarenlang dezelfde blijven, ook al zijn de onderwijsdoelen intussen veranderd. Bijvoorbeeld: traditionele tekstverklaringen in het schoolonderzoek, op een school waar in de voorgaande klassen teksten werden gebruikt om informatie te verwerven en in een breder kader weer te verwerken.

Op het gebied van lezen en schrijven kunnen we in dit artikel dus minder varianten bieden dan op het terrein van spreken en luisteren. Helaas, het is niet anders. We hebben gezocht en we kunnen niet anders dan melden wat we hebben gevonden.

Ibo: Meten wat goed is

Jan Hamman / SG Quirijn Tilburg

Voor het individuele beroepsonderwijs bestaan geen landelijke examens, maar wel regionale afspraken die de vrijheid beperken en de docenten houvast geven.

Het individuele beroepsonderwijs op Quirijn is erop gericht de leerlingen bewust te maken van hun goede punten, van wat ze wél kunnen, waardoor ze vertrouwen krijgen om nieuwe dingen te verwerven. Het schoolonderzoek vloeit logisch voort uit dit onderwijs en is dus niet gericht op het aantonen van de fouten van de leerlingen, maar op een demonstratie van kennis en vaardigheden. Dat betekent in de praktijk dat leerlingen vormen of inhouden mogen kiezen, waarin ze hun zwakke punten zoveel mogelijk verbloemen en hun sterke punten benadrukken. Zo zou een stotterende leerling een cassettebandje of een affiche kunnen maken om zijn of haar mening naar voren te brengen.

In het schoolonderzoek voor de ibo-leerlingen van Quirijn zijn de volgende onderdelen opgenomen:

- een variant op het ABC-schrift (zie voor een beschrijving van het ABC-schrift *Moer* 1984/5, p. 15 e.v.);
- forumlezen + gesprek in de klas;
- thema sollicitatie en werk, waarin brief, telefoongesprek en dergelijke;
- losse onderdelen, zoals tekstverklaring, interview beluisteren, boekverslag bespreken, leesopdracht.

Hieronder gaan we nader op de verschillende onderdelen in; voor gedetailleerde gegevens moeten we naar de betreffende docent verwijzen.

De leerlingen werken thuis en tijdens de lessen aan het ABC-schrift. Ze bedenken daarvoor woorden bij elke letter van het alfabet rond een zelfgekozen thema en werken de bladzijde van die letter verder naar vermogen uit. Verplichte onderdelen in het schoolonderzoek-alfabet-schrift zijn: een (zelfverzonnen) verhaal, een informatieve tekst, een overtuigende tekst, een tekst die oproept tot actie, een brief(kaart), een gedicht en een puzzel. Deze toepassing van het ABC-schrift geeft de leerling velerlei mogelijkheden om zijn talig kennen en kunnen te etaleren en ter beoordeling voor te leggen.

In dit schrift komt ook een tekst voor, die ge-

bruikt wordt bij het forumlezen. Deze tekst neemt de leerling over uit een boek, krant of tijdschrift. Na het voorlezen ervan moet de leerling met een deel van de klas een forumgesprek voeren, terwijl de docent en de rest van de leerlingen in een buitenring forumleider en gespreksgenoten observeren op spreken en luisteren. In zo'n forumgesprek kun je een aantal ronden onderscheiden: eerst stelt de voorlezer de luisteraars een paar controlevragen, dan stellen de luisteraars informatieve vragen en ten slotte formuleert de voorlezer een discussievraag.

Naderhand volgt ook nog een gesprek tussen docent en leerling over het ABC-schrift en het forumgesprek.

De meeste onderdelen worden klassikaal georganiseerd. Het sollicitatiegesprek wordt op de stageplaats gevoerd of met een onbekende uit bedrijfsleven of vervolgonderwijs op school. De leraar Nederlands is bij dit gesprek aanwezig en beoordeelt het in samenspraak met de onbekende.

Lbo (Ihno, leao, Ito):

Boeken met punten en werk in een werkstuk

Emmar van Duin / CS Oversingel Woerden

Er zijn drie schoolonderzoekperiodes, die elk een cijfer opleveren:

- 1 opdrachten uit de methode, luistertest, boekbespreking, werkhouding;
- 2 werkstuk over werk, mondeling over werkstuk, discussie, werkhouding;
- 3 opdrachten uit de methode, mondeling over boeken, voorlezen, werkhouding.

Bij functionele schrijfopdrachten (in het werkstuk) en bij teksten krijgen leerlingen van A- en B-niveau andere opdrachten dan leerlingen van C- en D-niveau. Bij de andere onderdelen werkt iedereen naar vermogen. Sommige deelcijfers moeten in groepjes worden behaald, zoals het leiden en uitlokken van een klassikale discussie of het bespreken van een boek. Daarbij gelden als criteria zowel het geven van informatie als het verdelen van de taken. Hierna zullen twee onderdelen wat uitgebreider aan de orde komen: boeken lezen en het werkstuk.

Boeken lezen

Vanaf de eerste klas houden de leerlingen een lezerskaart bij. Daarbij wordt gestimuleerd dat ze meer lezen dan het minimaal verplichte aantal. Voor het schoolonderzoek moeten ze dan niet een vast aantal boeken lezen, maar een vast aantal punten verzamelen. Elk boek dat ooit voor het schoolonderzoek is gelezen, heeft daarna een aantal punten verworven in overleg met de lezende leerling. Voortaan staat er van dit boek een kaart in 'de bak'. De punten worden gegeven op grond van de moeilijkheid, de dikte, het lettertype, kortom de argumenten die voor de leerlingen zwaar wegen bij de keuze van een boek. Zo heeft *De aanslag* 7 à 8 punten gekregen, de dikke boeken van Thea Beckman 7 punten, Alistair MacLean 6 punten en Lemniscaat-boeken van de kommer-en-kwel-serie 5 punten. De punten zijn bedoeld om de hoeveelheid werk met de hoeveelheid boeken in overeenstemming te brengen, zodat iedereen op zijn eigen manier kan lezen. Voor de verschillende niveaus moet een ander aantal punten verzameld worden: voor D-niveau 50, voor C-, B- en A-niveau respectievelijk 40, 30 en 20 punten. Daarna wordt het cijfer bepaald op grond van de uittreksels en een mondeling tentamen over de boeken. Over één van de boeken moet bovendien een spreekbeurt worden gehouden samen met een andere leerling.

Werkstuk beroep

Rond de kerstvakantie wordt er gedurende 8 werkweken 2 uur per week gewerkt aan dit werkstuk. De bedoeling is dat leerlingen de informatie die ze verzamelen over hun toekomstige beroep of een droombeeld-beroep verwerken tot een werkstuk. Verplichte onderdelen zijn: informatieve brief, sollicitatiebrief, interview, formuleren, enquête en vrije opdracht. Inhoudelijk wordt of carrière-planning of opleiding verplicht gesteld. Van de verschillende verplichte onderdelen wordt een voorbeeld gegeven in de klas en wordt een proefopdracht nagekeken. Een aantal onderdelen kan in vrije opdracht verwerkt worden tot bijvoorbeeld een hoorspel of videofilm. De praktijk is toch vaak een geschreven verslag. Dit 'werkstuk' wordt ingeleverd en beoordeeld en vormt vervolgens het onderwerp van een mondeling tentamen, waarbij gepraat wordt over de inhoudelijke conclusies (waarom wil je dat beroep nu niet meer?) en over de beoorde-

ling van het werkstuk. Bij dit tentamen wordt uitsluitend het spreken beoordeeld, het werkstuk werd al eerder door de docent van een beoordeling voorzien.

Mavo: Thema's

Jan Pijpker / CS Rensuma Uithuizermeeden

Er zijn drie schoolonderzoeken, waarvan er twee op vaste data worden gegeven en één doorlopend. In het eerste onderzoek worden literatuur, spelling, sollicitatiebrief en voorlezen getoetst. In het tweede onderzoek literatuur, spelling, 'trimmen met taal' en poëzie. Het derde, doorlopende onderzoek omvat vijf thema's.

Het werken aan thema's sluit aan op de werkwijze in de onderbouw. Er worden van tevoren criteria gegeven en er worden in de thema's momenten aangegeven, waarop een vaardigheid of prestatie beoordeeld wordt.

Het jaar begint meestal met een werkweek, het verslag daarvan met een 'laatste-avond-opdracht' telt voor thema 1.

Thema 2 is het schrijven van verhalen en poëzie. Iedere leerling zorgt voor onder meer een kleuter-, jeugd-, detective-, s.f.-, liefdesverhaal, anekdote en drie soorten gedichten. Het lezen van voorbeelden en het luisteren naar Nederlandstalige popmuziek behoren bij dit thema.

Thema 3 is getiteld 'spelen en spellen'. Er worden spelletjes in geïnventariseerd, er wordt een enquête gemaakt en afgenomen, een verslag gemaakt en er worden teksten gelezen en favoriete spelletjes gespeeld.

Thema 4 is 'reizen'. Het begint met de vertoning van reisdia's en onderlinge interviewtjes. Dan komen zaken aan de orde als: Hoe zoek je een reis? Hoe boek je een reis? Hoe sluit je een verzekering af? De leerlingen maken ook een vakantiefolder die ze van elkaar beoordelen. Verder houden ze een enquête en lezen verhalen van Belcampo, Aafjes en Den Doolaard.

Thema 5 heet 'helpen'. Er worden allerlei probleemsituaties in bekeken die mondeling of schriftelijk van een oplossing worden voorzien, bijvoorbeeld moeilijkheden thuis, spijbelen, verslaafd, ernstig ziek, enzovoort. Eerst lezen ze verhalen en dan bedenkt elke leerling een eigen probleem. In tweetallen proberen ze dan bij elkaars probleem te helpen, in een soort

rollenspel voor de klas. Daarvan wordt besproken in hoeverre het probleem reëel is voorgesteld en in hoeverre de hulpverlener heeft geholpen.

Vervolgens schrijven de leerlingen brieven naar gefingeerde vrienden in nood.

Bij al deze werkvormen komt herhaaldelijk ter sprake hoe de leerlingen zelf met problemen omgaan en hoe ze geholpen zouden willen worden als dat nodig zou zijn.

Lbo-mavo: Poëzie en literatuur

Nel Seidel en Gert Keulen / CS De Draai Smilde

In de derde klas worden in totaal vijftien gedichten uitgebreid besproken, waarbij de Plint-affiches als illustratiemateriaal dienen. Daarbij komen de beknoptheid van de taal, het belang van de layout en diverse stijlverschijnselen ter sprake. Al in het begin van de vierde klas kan de docent zo een mondeling schoolonderzoek poëzie organiseren. De leerlingen brengen vijf zelfgekozen of zelfgeschreven gedichten mee. De leerling leest een gedicht voor en beantwoordt vragen over stijlverschijnselen. Dit levert twee cijfers op, waarvan het gemiddelde het poëziecijfer is, dat 1/10 van het totale schoolonderzoekcijfer vormt. Vooral meisjes komen met zelfgeschreven gedichten. De meeste leerlingen varen op safe; sommige kiezen expres moeilijke gedichten, omdat daarover in ieder geval wel gevraagd zal worden.

Het andere literatuurcijfer wordt verkregen uit een werkstuk over drie gelezen boeken rond een zelfgekozen thema en een literatuurtentamen (schriftelijk, aangezien poëzie al mondeling is). Als voorbeeld voor het werken aan het thema en als stof voor het schriftelijke tentamen dient een uitgebreide behandeling van boeken van Yvonne Keuls. *De moeder van David S.* wordt als bulkboek klassikaal behandeld. Aan de hand daarvan wordt besproken hoe je de vragen voor een leesverslag goed beantwoordt en hoe je een auteursbeschrijving maakt. Daarna wordt een vragenformulier behandeld waarmee boeken onderling kunnen worden vergeleken qua stijl, titel, probleemstelling en dergelijke. De drie boeken rond het thema dienen op dezelfde manier te worden behandeld, waarna leesverslag, auteursbeschrijving en vergelijkend commentaar

samen een cijfer opleveren.

Het schriftelijke tentamen bestaat dan uit vragen over *De moeder van David S.* en Yvonne Keuls en de beschrijving van een themaboek. Deze manier van werken heeft volgens de betreffende docenten voor- en nadelen. Zij is overzichtelijk en duidelijk, maar klassikale behandeling van één schrijfster werkt niet erg motiverend (Y.K. komt ze nu de strot uit). Voor de vragenformulieren geldt eigenlijk hetzelfde: ze bieden de broodnodige duidelijkheid, maar geven de leerlingen ook weinig vrijheid en stimulans om persoonlijke inbreng te verwerken.

De docenten zijn dan ook bezig, in samenwerking met de biobliothecaresse, een nieuwe opzet te maken. Ze denken daarbij aan het behandelen van nog twee schrijvers, zodat de leerlingen hierbij ook een keuze kunnen maken. Het blijft een zoeken naar de juiste weg om leerlingen te stimuleren in het lezen.

Mavo: Leerlingen kiezen

Coen Meijer / VO Bergh 's-Heerenberg

Voor het spreken mogen de leerlingen kiezen uit drie varianten: spreekbeurt, sollicitatiegesprek en discussie.

Het spreken wordt steeds door de andere leerlingen geobserveerd. Dat gebeurt aan de hand van observatielijsten, die meteen dienen als leidraad bij de voorbereiding van de sprekers. Van de observaties moeten verslagen worden gemaakt, die dienen als onderdelen van een tentamen luisteren. Voor de discussie is het verplicht een informatiemap aan te leggen. Het onderwerp moet maatschappijkritisch en/of actueel zijn. Verder kunnen de leerlingen zich voorbereiden aan de hand van de observatieformulieren (zie bijlage 2).

Alle spreektentamens worden klassikaal afgenomen. Klasgenoten zijn bezig met het scoren op een observatieformulier — per persoon een gedeelte van de lijst, om het overzichtelijk te houden. Bij het sollicitatiegesprek komt een plaatselijke bank- of gemeentebeambte in de klas. Deze geeft eerst aan of de brief die voor deze gelegenheid is geschreven, aan de eisen voldoet, waarna op basis van de brief een sollicitatiegesprek wordt geënceneerd.

Voor de discussie kunnen de leerlingen in groepjes van drie of vier intekenen. De docent treedt op als discussieleider, de leerlingen zijn

gelijkwaardige discussiepartners. De rest van de klas observeert en maakt aantekeningen. Er is een andere docent Nederlands aanwezig bij zulke discussielessen.

Beoordeling:

- monoloog: leerlingbeoordeling telt voor 1, docent voor 2;
- sollicitatiegesprek: docent geeft beoordeling na mondelinge waardering van de beambte;
- discussie: de twee docenten beoordelen de leerlingen na lezing van de verslagjes.

Het luistercijfer wordt opgebouwd uit vier elementen: luistertoets met MC-vragen, luister tekst met open vragen, observatieverslagen van twee monologen en een discussie, schrijfo opdracht naar aanleiding van een nieuwsuitzending en actualiteitenrubriek. De vier luistercijfers worden door de docent vastgesteld.

Spreken en luisteren tellen elk voor 1/5 mee in het totale SO-cijfer.

Voor de statistieken: 25% kiest voor monoloog, 65% voor discussie, 10% voor sollicitatiegesprek.

De behaalde cijfers lopen uiteen van 4 tot 8, 20% scoort lager dan 6. Het is mogelijk een herkansing te doen in een 'mondelinge week'; het cijfer wordt dan gemiddeld met het eerder behaalde cijfer.

Lbo-mavo:

Met een koffertje op schoolonderzoek

Jan van Os / (vroeger docent op) Revis SG Deventer

Na de VON-conferentie van 1982 in Vught is op deze school voor de helft van het schoolonderzoekcijfer een groot thema ingevoerd, getiteld 'nu over straks'. Leerlingen kiezen onderwerpen die voor hun eigen toekomstperspectief van belang zijn, bijvoorbeeld werk, werkloosheid, doorleren, emigreren, woonvormen, vrede en veiligheid.

In een introductieles wordt eerst de hele werkwijze doorgesproken: de onderwerpskeuze, de verkenning van het onderwerp, het verzamelen van informatie, het afsluiten van het contract, het interview, het koffertje, de presentatie, de beoordeling. De docent geeft precies aan wanneer bepaalde punten afgewerkt moeten zijn. De leerlingen houden tijdens de hele periode in een logboek bij wat er besproken en gedaan

is, de problemen, de oplossingen, plannen, afspraken, enzovoort.

De onderwerpen worden verkend en eventueel bijgesteld aan de hand van een schrijfpdracht naar aanleiding van titels als 'Een gewone werkdag van een ...', 'Ik zou wel willen, maar ...', 'Hoe mijn leven eruit ziet als ik 25 ben ...', 'Eindelijk kan ik ...'.

Voordat ze echt gaan schrijven, ondervragen de leerlingen elkaar over hun onderwerp. En na het schrijven wisselen ze alles uit door voor te lezen of te laten lezen.

Daarna worden de onderwerpen vastgesteld en de leerlingen formuleren een aantal zinvolle werk vragen. Nu volgt de fase van het zoeken naar informatie via brieven, telefoontjes, een interview, leesboeken van een thematische boekenlijst. De docent begeleidt deze fase intensief, eventueel met behulp van de logboeken. Als deze oriëntatiefase ten slotte is afgerond, stellen de leerlingen een werkcontract op (of vullen het in), waarin de werk vragen en werkwijze definitief worden vastgelegd.

Een verplicht onderdeel is een interview met iemand die de leerling nog niet eerder heeft ontmoet. De belangrijkste gegevens uit het interview komen op papier en de leerlingen noteren ook de antwoorden op de werk vragen. Samen heet dit het 'verslag'.

Er ontstaat nu een gevarieerde verzameling documenten, die de leerling in een koffertje stopt: het logboek dat de hele periode is bijgehouden en het contract, het opstel van het begin, het verslag, de bandopname van het interview, eventueel een inzichtelijk uitgewerkte enquête, relevante boeken, brochures, enzovoort, en een symbolisch voorwerp.

Het plan van het VON-congres uit 1982 behelsde een openbare presentatie als afsluiting. Op de scholengemeenschap Revius is het koffertje naar een mondeling schoolonderzoeksgesprek meegenomen. Daar kon het symbolische voorwerp uit het koffertje een belangrijke rol spelen: de leerling lichtte bij de start van het gesprek de keuze van het voorwerp toe en kon daarmee het gesprek in belangrijke mate naar eigen hand zetten. Leuk bedacht, maar in werkelijkheid kozen leerlingen nogal voor de hand liggende voorwerpen, zoals een sleutel bij wonen en een schoen bij reizen. Met de uitleg van hun keuze waren ze dan meestal ook snel klaar.

Het cijfer voor 'nu over straks' bestond uit drie deelcijfers: informatie verwerken, schrij-

ven en spreken (zie ook de beoordelingsstaat in bijlage 3).

Mavo: Spreekbeurt met discussie

Henk van Houwelingen / Johan Calvinmavo Gouda

Het tentamen spreekvaardigheid wordt op de volgende manier georganiseerd. In het begin van het jaar maakt de docent groepjes van vier personen. Deze groepjes moeten een onderwerp kiezen. Zij kunnen dit onderwerp zelf aandragen of een onderwerp aan de docent vragen. Ze krijgen hierna minimaal zes weken de tijd om informatie te verzamelen. De docent adviseert ze gebruik te maken van knipselkranten en thematische mappen uit de bibliotheek en levert soms zelf stukjes aan. Tijdens de toets moeten de leerlingen ongeveer vijf minuten per persoon informatie geven (dus in totaal 20 minuten). Hierna stellen andere leerlingen van tevoren voorbereide vragen. Dit zijn overwegend vragen om toelichting. Soms wordt nieuwe informatie gevraagd, soms gaat men in op vooronderstellingen van de sprekers. Ten slotte volgt een 'vrije discussie'. Deze volgt meestal vrij logisch uit het voorafgaande. Vaak moet de docent een verbindende vraag stellen of een nieuw discussiepunt introduceren. In totaal duurt het schoolonderzoek spreekvaardigheid voor één groepje van vier personen één lesuur.

Tijdens dit schoolonderzoek vullen de leerlingen een observatieformulier in. Criteria zijn: uitspraak (volume, articulatie), duidelijkheid (inhoudelijk, lijn in het betoog), formulering, natuurlijke gesprekshouding, enzovoort. Voor de beoordeling maakt de docent na afloop gebruik van de ingevulde observatieformulieren, van eigen aantekeningen en soms van een bandopname van het geheel. In de praktijk vormt de spreekbeurt de basis voor het cijfer en wordt dat cijfer bijgesteld naar aanleiding van de vragen en de discussie. Het cijfer voor spreken telt voor 1/7 in het totale schoolonderzoekcijfer. Voorbeelden van onderwerpen zijn: vivisectie, kernwapens, verslavingen, prostitutie, vandalisme, incest.

Havo-vwo: Tegenspraak

*Charles Rodijk c.s. / Het Nieuwe Lyceum
Bilthoven*

Voor het schoolonderzoek spreken en luisteren kiezen de leerlingen een controversieel onderwerp en verzamelen hierover allerlei materiaal. Op grond hiervan bepalen ze een standpunt en schrijven een beargumenteerd betoog, dat genoeg diepgang moet bezitten om de controverse uit te laten komen en het standpunt van de leerling aanvaardbaar te maken. Als het schriftelijke betoog is goedgekeurd, volgt een mondeling schoolonderzoek waarin de leerlingen eerst het probleem, het eigen standpunt en de argumenten duidelijk naar voren moeten brengen. Daarbij mogen ze het schriftelijke betoog niet letterlijk volgen; dit wordt bevorderd door de eis te beginnen met de conclusies en het standpunt. Dit verhaal mag drie à vier minuten duren, waarna de docent vragen stelt om te kijken of de leerling de stof goed beheerst. Ten slotte gaat de docent tot de discussie over, waarbij hij/zij onhoudbare redeneringen aantoonst, argumenten bestrijdt of een geheel tegengesteld standpunt inneemt. De leerling moet deze aanval ongeveer tien minuten lang zien te pareren.

Dit alles gebeurt, naar de keuze van de leerling, met of zonder andere leerlingen als toeschouwers.

De docent kent in deze zitting vier cijfers toe: één voor de spreekbeurt, één voor het beantwoorden van de vragen en twee voor de discussie. Het gemiddelde hiervan is het spreek-/luistercijfer, dat op de havo 1/4 en op het vwo 1/5 van het schoolonderzoekcijfer vormt. Beoordelingscriteria zijn: duidelijke controverse, duidelijke presentatie, goede argumentatie, goed luisteren naar andermans argumenten en vragen, goed op problemen anticiperen.

De onderwerpen worden meestal gekozen naar aanleiding van recente gebeurtenissen en vormen zo tevens een voorbereiding op mogelijke examen-opstelonderwerpen. Voorbeelden zijn: Alcohol/sigaretten: hebben antireclames zin? Moet de Anne Frank Stichting op alle vormen van discriminatie letten?

Havo-vwo:

Onderzoeken en presenteren

Henk Zijlstra / SG Snellius Amstelveen

Op deze school worden drie onderzoekcijfers gegeven.

Voor het eerste cijfer leggen groepen van twee tot vier personen in ongeveer acht weken een documentatiemap aan over een onderwerp dat voor hen van belang is. De probleemstelling moet helder zijn en bij het verwerven van informatie is het afnemen van een interview verplicht. In de map worden verslagen van alle activiteiten verzameld en geordend: weekverslagen waarin ervaringen met het groepswork, werkwijze en vorderingen; uitwerking van het interview; samenvatting van en reactie op artikelen, boeken, radio- en tv-programma's. En natuurlijk een slotconclusie.

De vorm waarin zij hun resultaten presenteren, mogen de leerlingen zelf bepalen. Ze hebben daarvoor één lesuur ter beschikking; daarbij zijn de docent en een andere groep aanwezig. Meestal kiezen ze voor een gesprek.

Aandachtspunten bij de presentatie zijn: aangeven van de essentie van het onderzoek, heldere presentatie, omgaan met reacties van het publiek. De leerlingen mogen audiovisuele middelen gebruiken om het publiek sterker bij hun presentatie te betrekken.

De docent geeft als beoordeling een cijfer, voorzien van een commentaar waarin de werkwijze in de lessen, de verslaggeving en de presentatie een rol spelen.

Het tweede schoolonderzoek is een gesprek over de boeken (minimaal vijf). Dit gesprek wordt in groepjes gevoerd.

Het derde schoolonderzoek is ongeveer hetzelfde als het eerste, maar nu gaat het verplicht over een literair onderwerp. Het mag deze keer ook individueel worden gemaakt. De leerlingen moeten weer verslagen inleveren, waarna in een SO-week een gesprek met de docent als afronding dient.

Het materiaal van het eerste en het derde schoolonderzoek wordt gebruikt bij het CSE-onderdeel Gericht Schrijven.

Vwo:

College lopen en tentamen doen

Max Verbeek / College Hageveld Heemstede

Om de luistervaardigheid te toetsen, dat voor 1/9 van het totale SO-cijfer telt, geeft de docent een lessenserie in collegevorm over een literair onderwerp. Docenten van parallelklassen kiezen hun eigen onderwerpen, al of niet hun eigen stokpaardjes, zodat de toets niet op hetzelfde tijdstip hoeft te worden afgenomen. De leerlingen maken tijdens deze lessen aantekeningen en mogen vragen stellen. Mogelijke onderwerpen zijn: een vergelijking van Amerikaanse en Nederlandse naoorlogse romans, Zuid Amerikaanse literatuur. Direct na de lessenserie krijgen de leerlingen een aantal schriftelijke vragen voorgelegd. Voorbeelden daarvan zijn: Hoe ziet Ton Anbeek de verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse naoorlogse romans? Hoe ziet de docent dit?

En dan ...

Dit waren de voorbeelden. Misschien is het aardig om je eigen schoolonderzoeken er in gedachten achter te zetten.

Werd je bij het lezen van dit artikel af en toe met trots of afkeer vervuld? Trots, omdat jullie dat onderdeel veel beter hebben aangepakt? Afkeer, omdat je dacht: Hoe hebben ze zoiets kunnen verzinnen en hoe durven ze het uit te voeren?!

Wat was dat dan bijvoorbeeld? Wat was daar zo slecht aan? Hoe doen jullie dat dan?

Misschien ben je over sommige onderdelen van jullie schoolonderzoek-regeling niet tevreden. Wat zou je er dan in willen veranderen? Heb je iets gelezen in deze voorbeelden wat je aansprak? Wat was daar dan zo aantrekkelijk aan?

Tot slot nog twee vragen: Wat is het verband tussen bovenstaande vragen? En wat ga je met de antwoorden doen?

Bijlage 1

Lijst van adressen van leveranciers van praktijkvoorbeelden van het schoolonderzoek Nederlands (in volgorde van plaatsing in het artikel):

Jan Hamann, Th. van Kempenstraat 27,
5025 PJ Tilburg, tel. 013 — 632021

Emmar van Duin, Utrechtsestraatweg 53,
3445 AM Woerden, tel. 03480 — 12838
Jan Pijker, Smitsweg 20, 9982 HT Uithuizermieden, tel. 05954 — 13129
Nel Seidel, Laaghalerveen 17, 9414 VH Hooghalen, tel. 05939 — 274
Coen Meijer, Oude Doetinchemseweg 19,
7038 BD Zeddam, tel. 08345 — 1677
Jan van Os, 1e Wilakkerstraat 32, 5614 BH Eindhoven, tel. 040 — 111613
Henk van Houwelingen, p/a Johan Calvijnmavo,
Winterdijk 10, 2801 SJ Gouda, tel. 01820 — 15108
Charles Rodijk, Buys Ballotweg 23, 3731 VG De Bilt, tel. 030 — 764286
Henk Zijlstra, Prins Hendrikkade 148,
1011 AV Amsterdam, tel. 020 — 265870
Max Verbeek, Dickmanstraat 20, 2015 JC Haarlem, tel. 023 — 241734

Bijlage 2: zie pag. 29.

Bijlage 3: Beoordelingsstaat

van:
klas:
onderwerp:

HET ZOEKEN VAN INFORMATIE

1	is doeltreffend	4	3	2	1	0	niet doeltreffend
2	gevarieerde informatie	4	3	2	1	0	eenzijdige informatie
3	je hebt voldoende doorgezocht	4	3	2	1	0	je hebt te snel afgehaakt

INFORMATIE VERWERKEN

4	onderwerp is goed uitgediept	4	3	2	1	0	oppervlakkig uitgewerkt
5	hoofd- en bijzaken zijn goed gescheiden	4	3	2	1	0	teveel op bijzaken gelet
6	je hebt relevante informatie uitgeselecteerd	4	3	2	1	0	je hebt e.e.a. klakkeloos overgenomen
7	je hebt je informatie goed geordend	4	3	2	1	0	het is een rommeltje
8	je gebruikt je eigen taal	4	3	2	1	0	je schrijft alles over

HET INTERVIEW

9	levert nieuwe informatie op	4	3	2	1	0	geen nieuws
10	je vraagt naar ervaringen	4	3	2	1	0	je vraagt niet naar ervaringen
11	er zit duidelijk lijn in	4	3	2	1	0	je springt van de hak op de tak
12	je vraagt door	4	3	2	1	0	je bent snel tevreden

aantal punten: .....

Cijfer: A ... B ... C ... D ...

EINDVERSLAG

13	je schrijft foutloos	4	3	2	1	0	je maakt erg veel fouten
14	je legt de dingen goed uit	4	3	2	1	0	je bent erg onduidelijk
15	je schrijft goed leesbaar	4	3	2	1	0	je schrijft erg slordig
16	je werk is goed verzorgd	4	3	2	1	0	erg slecht afgewerkt
17	je verslag bevat alle onderdelen	4				0	je mist onderdelen, nl.:
18	je werk is overzichtelijk (hs-titels/inh.opg./enz.)	4	3	2	1	0	niet zo overzichtelijk
19	je geeft antwoord op alle vragen uit het werkplan	4	3	2	1	0	erg veel vragen blijven onbeantwoord

aantal punten: .....

Cijfer: A ... B ... C ... D ...

spreekvaardigheid

Cijfer: A ... B ... C ... D ...

eindcijfer

A ... B ... C ... D ...

	Beoordelingsformulier discussie	onvoldoende	voldoende	goed
structuur	werkt doelgericht; blijft bij probleemstelling			
	brengt afdwalers op het spoor terug			
groep	laat anderen voldoende aan het woord			
	luistert belangstellend			
	geeft ruimte aan anderen; vertoont teamgeest			
overleg-gedrag	geeft inzichtelijke informatie			
	spreekt in begrijpelijke taal (ABN)			
	haakt op juiste moment in met ideeën			
	accepteert kritiek op eigen standpunt			
inhoud	goed voorbereid op de discussie			
	probeert het onderwerp uit te diepen			
	lost misverstanden op			
	kan samenvatten			
	stelt kritische vragen (herhalen; verduidelijken)			
	redeneert logisch (oorzaken – gevolgen – overeenkomsten)			
Deelnemers: 1 2 3 je hebt elkaar nodig voor een goede discussie	Naam deelnemer: Beoordelaar:			

Maandagmorgen, derde uur, klas 4g-mavo

Ik zeg dat ze hun interview-verslag in de loop van de week in moeten leveren. Een lichte paniek golft door de klas. Protesten-in-vragende-vorm volgen:

'Moet je er persé een verhaal van maken?'

'Is anderhalf kantje niet lang genoeg?'

'Legt u het nog eens uit?'

Obstakels worden opgeworpen: 'Die mevrouw kan alleen maar op vrijdagmiddag.'

'Ik heb al heel vaak opgebeld, maar er wordt niet opgenomen..'

Kortom: een stortvloed van redenen om het inleveren van het verslag a.u.b. nog wat uit te stellen.

Ik sta versteld van de variëteit aan haken en ogen die mijn leerlingen van alle kanten op zich af zien komen. En met het ijzeren geduld, dat ik van mezelf al heb en in mijn lespraktijk heb uitgebouwd en verdiept, ga ik in op de meest relevante opmerkingen. Nog wat namorrend besluit de klas zich over te geven; ze waarderen m'n geduld, maar kennen ook mijn onvermurwbaarheid; zuchtend belooft de klas zich te storten op telefoon, deurbel en notitieblok.

Na de les komen Jolanda en André naar me toe: ze zien er zó tegen op, alweer vragen stellen aan vreemde mensen. Ze stellen het steeds maar weer uit; Jolanda moet naar het Greenpeace-winkeltje en André naar een jeugdige werkloze.

Ik praat wat met ze en adviseer ze om samen de interviews te doen of een vriend of vriendin mee te vragen. 'Misschien vind je het dan wat makkelijker om er op af te stappen.' Ja, ze zullen iemand vragen om mee te gaan.

Maandagavond, thuis

'Vluchtgedrag, dat was het vooral vanmorgen', bedenk ik me. Zelfs na drie jaren oefenen vertonen ze nog steeds hetzelfde vluchtgedrag. Ze zien er tegen op: het houden van een interview. Ze moeten er voor de deur uit, weg van Music-Box en Sky-Channel. Ze moeten iemand opbellen om een afspraak voor het vraaggesprek te ma-

ken en die persoon uitleggen waar het voor is. Daarna moeten ze naar een afgesproken plaats op een afgesproken tijdstip om hun vragen te stellen aan die waarschijnlijk voor hun onbekende persoon. En misschien moeten ze dan vragen of die mevrouw of meneer het antwoord wil herhalen, als het niet zo snel te noteren valt. En nadat ze niet zijn vergeten om de geïnterviewde te bedanken, kunnen ze weer op weg naar vrouwdere oorden.

Als dat toch eens niet allemaal hoefde, dan zou hun leven in de examenklas een stuk eenvoudiger zijn.

Stel je voor ... En dus wordt er tijdens het lesuur Nederlands bij mij in gecamoufleerde vorm geïnterviewd.

Stel je voor ... overweeg ook ik. Gewoon een schoolonderzoek houden over een hoofdstuk uit een methode als bijvoorbeeld *Taalcirkel*. Lesjes laten maken, daarna klas-sikaal nakijken, laten leren en ten slotte overhoren door middel van een schoolonderzoek. Daarnaast even de verplichte luistertoets, voorlees- en spreekbeurt. Staat als een huis. Wie zal er een kwaad woord van zeggen? Geen thema's meer laten verwerken, geen brieven meer laten schrijven en versturen, geen groepsdiscussies meer laten houden.

Stel je eens voor ...

Nou vergeet het maar ...

Juist het gedrag van de leerlingen van vanmorgen maakt me ervan bewust dat die zaken waartegen de leerlingen zich op wat voor manier dan ook verweren, aspecten zijn die ik zo belangrijk vind in het schoolonderzoek Nederlands: taalvaardigheid in communicatieve situaties gekoppeld aan zaken als zelfstandigheid en creativiteit.

Dat onze leerlingen lesjes kunnen invullen en uit het hoofd leren, geloof ik graag. Dat ze nog steeds tegen dezelfde spellingsproblemen aanhikken, is me bekend en dat ze onderwerp en persoonsvorm kunnen benoemen, maar het naamwoordelijk gezegde niet, neem ik zonder meer aan.

Maar wat ik in het schoolonderzoek Neder-

lands tot uitdrukking wil laten komen is het volgende. Voordat leerlingen na het laatste mavo-4-jaar uit mijn gezichtsveld verdwijnen, krijgen ze de kans om te laten zien wat drie jaar voorafgaand taalonderwijs met hen als mens heeft gedaan. De leerlingen laten zien, of zij het geleerde kunnen toepassen in communicatieve situaties, waarbij bekeken en beoordeeld wordt in hoeverre de mondigheid (en alles wat daarbij hoort) van de leerling is vergroot.

En ook vanwege Aafke ...

Aafke, die haar mavo-diploma behaalde, toen ik nog maar pas voor de klas stond. Ze kon heel goed leren, zoals men dat pleegt te noemen. En ijverig als ze was, had Aafke vier jaar lang de leerstof braaf in haar hoofd gestampt en op de juiste momenten gereproduceerd. Gevolg: met hoge cijfers en het diploma verliet ze de school. Tijdens de diploma-uitreiking heb ik vaak naar haar moeten kijken, omdat ik het trieste gevoel had, dat ze zich mét diploma net zo hulpeloos voelde als in die vier jaren op onze school daarvoor.

Dat beeld van Aafke heeft me nooit echt losgelaten. Vooral vanaf dat moment besloot ik voor mezelf dat een leerling niet op die manier de school zou mogen verlaten; zo eenzijdig toegerust.

Nee, ik wil dat het beeld van Aafke plaats maakt voor een ander. Dat van een Aafke die wel met een diploma van school gaat, maar die behalve de hoofdstukken uit *Taalcirkel* heel andere zaken heeft geleerd. Een Aafke die op zichzelf heeft leren vertrouwen, bijvoorbeeld doordat ze zelfs nog in het schoolonderzoek Nederlands de kans heeft gehad om haar mening over verschillende zaken te vormen door deel te nemen aan groepsdiscussies, of doordat ze voor het uitwerken van een thema verschillende keren naar de plaatselijke bibliotheek is geweest om boeken en documentatiemappen te raadplegen, of doordat ze een brief naar Amnesty heeft gestuurd en daarop antwoord kreeg, of doordat ze een interview met een maatschappelijk werker heeft ge-

houden en dat achteraf gezellig en leerzaam vond.

Morgen ...

Vanwege deze Aafke is het ook dat ik morgen in m'n 4-mavo-klas met belangstelling zal vragen: 'Mensen, hoe gaat het met de interviews?'

En al weet ik al lang dat de resultaten lezenswaardig en verrassend zullen zijn, de leerlingen zullen me nog even van het tegendeel proberen te overtuigen. Wedden?

Chris Engelage
leraar Nederlands
SG 'De Kampanje' te Delfzijl

